

تحلیل تحولات جمعیتی نیم قرن گذشته کشور ایران و تأثیرات آن بر توان دفاعی - نظامی

محمدجلال ترکاشوند^۸ | حسین مهدیان^۸ | حجت‌الله جهانی‌راد^۸

چکیده

جمعیت بر اساس نظرات ژئوپلیتیک و محورهای ژئواستراتژی، همواره یکی از مؤلفه‌های قدرت و اقتدار ملی محسوب گردیده و هرگونه تغییر در کیفیت و کمیت آن، موجب تحول در توان نظامی و دفاعی کشورها خواهد شد. مقاله حاضر با عنوان "تحلیل تحولات جمعیتی نیم قرن گذشته و تأثیرات آن بر توان دفاعی-نظامی"، از نوع پژوهش‌های کاربردی بوده و در سه حوزه جمعیت، قدرت ملی و قدرت نظامی، به بررسی تأثیر تحول و تغییر نرخ جمعیت در کشور ایران در بازه زمانی نیم قرن گذشته پرداخته است. این مقاله با بهره جستن از اطلاعات تحصیل شده از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی، به شیوه آمیخته درصدد نیل به رفع دغدغه‌های تبیین شده در متن پژوهش است که در همین راستا پس از تحلیل ادبیات، ۱۲ شاخص مرتبط با موضوع را در قالب سوالات تحقیق احصا و در قالب پرسشنامه تدوین و بین ۱۲۰ نفر از کارکنان، فرماندهان و مسوولین نیروهای چهارگانه و سازمان‌های تابعه ارتش ج.ا.ایران که به صورت تصادفی، هدفمند و سهمیه‌ای انتخاب شده بودند، توزیع که نتایج تحصیل شده از روش‌های آمار توصیفی (جداول شاخص‌های آماری، توزیع فراوانی و نمودار) و آمار استنباطی (آزمون خسی‌دو و فریدمن) بیانگر تأیید فرضیه پژوهش مبنی بر تأثیر ملموس جمعیت جوان یا طراوات و توانمند، به عنوان مؤلفه اساسی و اصلی در پیشبرد وظایف و مأموریت‌های مختلف تعریف شده در بخش‌های گوناگون صنایع دفاعی و یگان‌های نظامی، رزمی و عملیاتی و ارتقای توان دفاعی-نظامی کشور است.

کلیدواژه‌ها: جمعیت، قدرت، توان دفاعی، قدرت نظامی.

۸. عضو هیئت علمی دانشگاه امام علی(ع)

۸. عضو هیئت علمی دانشگاه امام علی(ع)

۸. نویسنده مسئول: عضو هیئت علمی دانشکده فارابی

مقدمه و بیان مسئله

جمعیت و ابعاد آن به عنوان نقطه مرکزی نظام اجتماعی، از جمله مولفه‌های ثابت ژئوپلیتیک تلقی می‌شود که جایگاه ویژه‌ای در قدرت ملی و بازدارندگی دفاعی کشورها دارد و به همین سبب شناخت و آگاهی نسبت به تحولات و تغییرات جمعیتی، ویژگی‌ها و ابعاد و روندهای مرتبط با افزایش یا کاهش کمی و کیفی آن دارای اهمیت و جایگاهی کلیدی در برنامه‌ریزی، هدف‌گذاری و سیاست‌گذاری‌های دفاعی - امنیتی دولت‌ها و حکومت‌ها می‌باشد.

جهان در میانه یک تغییر جمعیتی است. از طرفی رشد جمعیت در حال کاهش است و از طرف دیگر ساختار سنی جمعیت در حال تغییر است، به صورتی که سهم افراد جوان از جمعیت در حال کاهش و سهم افراد سالخورده از آن در حال افزایش است. بر اساس گزارش سازمان ملل متحد، روند سالخوردگی جمعیت در بسیاری از کشورهای در حال توسعه از سال ۱۹۹۴ آغاز شده است و این در حالی است که اغلب کشورهای توسعه یافته قبل از این سال سالخوردگی جمعیت را تجربه کرده‌اند (منظور و بهالو، ۱۳۹۴: ۳۹).

به سبب ارزش جمعیت و البته جمعیت جوان، فعال و پویا، به عنوان موتور محرک و پیشران در روند پیشرفت و تعالی جوامع، این تغییرات جمعیتی به عنوان مسبب فرصت‌ها، تهدیدات و چالش‌های پیش روی ناشی از آن به یکی از محورهای اصلی در عرصه سیاست‌گذاری تبدیل شده و رشد یا کاهش آن، تأثیر محسوسی در روند توسعه و تعالی کشورها در همه ابعاد از جمله در زمینه دفاعی - نظامی خواهد داشت، چرا که علاوه بر تأثیر نیروی انسانی و جمعیت به عنوان یکی از اصول مهم در ژئوپلیتیک، پایه و اساس هر مجموعه و جامعه کاری و دارای هدف مشترک را مولفه موصوف تشکیل می‌دهد و وجود دیگر عناصر، (تجهیزات، برنامه ریزی، مدیریت و ...) بدون آن، عملایی معنی است.

مجموعه‌های نظامی و دفاعی نیز به عنوان پایه‌های مستحکم ایجاد و البته حراست و پاسداری از امنیت و کیان حوزه‌های سرزمینی نیز از این قاعده مستثنی نبوده و برخورداری از نیروی انسانی جوان، چابک و آماده در کنار تجهیزات به روز و کارآمد (به عنوان اولویت‌های اول و دوم)، لازمه ارتقای توان رزمی و ایجاد بازدارندگی پایدار در مقابل تهدیدات فرارو خواهد بود و این به عنوان یک قاعده فراگیر همه کشورها را شامل می‌گردد، چرا که نیروی کارآمد و جوان با انگیزه

آموزش دیده است که توان به حرکت درآوردن ماشین جنگی و تجهیزات نظامی (تانک، توپ، هواپیما، رزم ناو و ...) را دارا بوده و به عنوان وزنه‌ای ارزشمند خودنمایی می‌کند. کشور ایران نیز از روند توصیف شده بالا، مستثنی نبوده و به دلیل مواجهه با انبوه تهدیدات پیرامونی، برخورداری از نیروی نظامی و دفاعی کارآمد از جمله نیازهای ضروری آن تلقی می‌گردد که به سبب توصیفات عنوان شده در ارتباط با ارزش جمعیت کمی و البته کیفی، این ضرورت با تحول در روند جمعیت‌افزایی و تغییر در کیفیت‌گرایی جمعیت در حال افزایش، قابل دسترسی خواهد بود.

در کشور ایران، به علت تحولات سریع فرایندهای جمعیتی کشور و نوسان در تغییرات جمعیت طی نیم قرن گذشته، نرخ تغییر جمعیت، روندی به اصطلاح سینوسی (کاهش، افزایش، کاهش و مجدداً افزایش) را تجربه نموده که به دلیل پویایی‌شناسی به عنوان مولفه‌ای موثر در توزیع و رشد جمعیت و از طرفی تأثیرات مستقیم و محسوس جمعیت (به عنوان مولفه‌ای تعیین کننده در قدرت ملی) و توضیحات عنوان شده در بالا، این تحولات و تغییرات نرخ آن، اثرات غیرقابل انکاری بر توانمندی نظامی و بنیه دفاعی کشور در مقاطع مختلف زمانی داشته است چرا که شناخت و آگاهی نسبت به تحولات و تغییرات جمعیتی، ویژگی‌ها و ابعاد آن دارای اهمیت و جایگاهی کلیدی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاستگذاری‌های نظامی-دفاعی و به دنبال آن تامین امنیت است و در واقع رشد جمعیت (همراه با مد نظر داشتن کیفیت آن) باتوسعه و منافع ملی (در همه ابعاد نظامی، دفاعی، اقتصادی و ...) در ارتباط تنگاتنگ بوده و زمینه‌ساز برنامه‌ریزی در همه عرصه‌های عنوان شده است. لذا پژوهش حاضر با تکیه بر این فرضیه که تحولات جمعیتی نیم قرن گذشته، می‌تواند تأثیر مستقیم و غیرمستقیم محسوس را بر توان دفاعی-نظامی کشور ایران اعمال نماید، درصدد نیل به پاسخی متقن و مستدل است.

مبانی نظری پژوهش

مفهوم جمعیت

جمعیت و ابعاد آن، نقطه مرکزی نظام اجتماعی محسوب می‌شود. تحولات جمعیتی، تقریباً هر جنبه‌ای از زندگی ما و جهان پیرامون ما را تحت تأثیر قرار داده، اثرات متعددی بر خرده نظام‌های

اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی وارد ساخته و منشأ تحولات چشمگیری در این حوزه‌ها گردیده است. در مقابل، خود نیز متأثر از تحولات نظام اجتماعی، سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه بوده است. چنین ارتباط تعاملی جمعیت و جامعه، در چارچوب مفهومی - تحلیلی "جمعیت و توسعه" طرح و گسترش یافته است. این چارچوب هرچند از موضوعات قدیمی اندیشه و دانش جمعیت‌شناسی محسوب شده، اما در جمعیت پیوسته از پدیده‌های مورد بررسی در بحث اقتدار و سیاست بوده است.

در ادبیات به کلیه کسانی که به طور مستمر در یک واحد جغرافیایی (کشور، استان، شهرستان، شهر یا روستا) به صورت خانوار و خانواده زندگی می‌کنند، جمعیت گفته می‌شود (تقوی، ۱۳۸۸: ۳۲). جمعیت عموماً از طریق شاخص‌های کمی و کیفی معرفی و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد، مهمترین شاخص‌های کمی عبارتند از: تعداد و میزان جمعیت، جوانی جمعیت، نرخ جانمایی، نسبت‌های جنسی و سنی و شغلی، مهاجرت جمعیت و نخبگان به خارج از کشور، نرخ مرگ و میر و ازدواج، حاشیه نشینی و توزیع جمعیت در سطح کشور و سطح سواد و مهارت. در خصوص شاخص‌های کیفی جمعیت به طور خلاصه و تجمیعی می‌توان به این موارد اشاره نمود: دوام خانواده، سبک زندگی، امید به زندگی، سلامت روحی و جسمی، دینداری، کیفیت زندگی، ترکیب قومی و نژادی، جایگاه نخبگان، طرز فکر و علایق ملی و سایر موارد (خرمشاد و طراح زادگان، ۱۳۹۷: ۱۰۴).

انفجار جمعیت^۸

این واژه به دنبال افزایش و ازدیاد بیش از حد جمعیت، توسط جامعه‌شناسان و جمعیت‌شناسان به کار برده شده است. مسئله انفجار جمعیت یکی از پدیده‌های قابل توجه جهان معاصر به طور اعم و جهان سوم به طور اخص شناخته شده است.

اولین دانشمندی که به طور جدی با مطالعه دقیق خود، اهمیت ازدیاد جمعیت را به دنیا عرضه کرد، توماس مالتوس^۸ اقتصاددان بدبین و کشیش انگلیسی بود. او اعتقاد داشت که با افزایش دستمزدها (فراتر از سطح حداقلی معیشت) جمعیت افزایش می‌یابد، چون همراهی افزایش

^۸. Population Explosion

^۸. Thomas Malthus

دستمزدها با افزایش میزان تولید، باعث فراوانی بیشتر مواد غذایی و کالاهای ضروری شده و بچه‌های بیشتری قادر به ادامه حیات خواهند بود. به اعتقاد او، وقتی دستمزدها افزایش می‌یابد و با فرض سیری ناپذیری امیال جنسی فقرا، می‌توان انتظار داشت که در صورت عدم وجود مانع، جمعیت، طی هر نسل (هر ۲۵ سال یک‌بار) دو برابر گردد. به همین علت علی‌رغم افزایش درآمدهای فقرا، همچنان طبقات فقیرتر جامعه، فقیر باقی می‌مانند؛ چراکه جمعیت براساس "تصاعد هندسی"، با نرخ ۲، ۴، ۸ و ۱۶، افزایش می‌یابد در حالی که افزایش مواد غذایی تابع "تصاعد حسابی" با نرخ ۱، ۲، ۳ و ۴ است. بدین جهت، ناکافی بودن تولید مواد غذایی، باعث محدود شدن رشد جمعیت شده و بعضاً درآمد سرانه نیز به سطحی کمتر از معیشت تنزل می‌یابد. تعادل وقتی به وجود می‌آید که نرخ رشد جمعیت، با افزایش تولید همگام گردد. مالتوس پیش‌بینی می‌کرد، که میان جمعیت و مواد غذایی، در نتیجه‌ی جنگ، بیماری طاعون و قحطی تعادل برقرار شود. با وجود این پیش‌بینی‌های مالتوس، به علت نوآوری‌های تکنولوژیکی در کشاورزی و استفاده وسیع از وسایل ضدبارداری در جوامع پیشرفته به حقیقت نپیوست.

قدرت^۸

در فرهنگ واژگان و بستر از قدرت تعاریف و تعابیر متفاوتی ارائه شده است؛ مانند: «یک موقعیت سلطه و تفوق»، «توانایی مجبور کردن برای فرمانبرداری»، «ظرفیت یا توانایی انجام و تولید یک نتیجه» و سرانجام قدرت عبارت است از «توانایی داشتن برای اداره و کاربرد نیروی جبری». در فرهنگ واژگان آکسفورد در باب واژه قدرت می‌خوانیم: «توانایی انسان برای انجام کار یا عملی»، «کنترل بر روی دیگران»، یا «توانایی فرد، گروه، کشور و یا دولتی برای نفوذ و اثرگذاری زیاد (زارعی، ۱۳۹۴: ۱۳).

قدرت ملی^۸

قدرت ملی از جمله مفاهیمی است که در اذهان، اندیشه و عمل ملت‌ها و حکومت‌ها اهمیتی فراوان دارد (واثق و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۷۹) و دارای مبادی و مؤلفه‌های گوناگونی هستند که به صورت کیفی و کم‌لای وجود دارند.

^۸. Power

^۸. National power

اگر یک کشور از قدرت ملی بالایی برخوردار باشد می‌تواند خواسته‌های خود را بدون مانع تأمین کند برخی قدرت‌ها هستند که نه تنها در سطح جهان و کره زمین چنین قدرتی را دارند بلکه به ماورای مرزهای کره زمین نیز دسترسی دارند. برخی نیز آنچنان ضعیف‌اند که در تأمین نیازها و خواسته‌های ابتدایی خود ناتوانند. کشورها و دولت در ارتباط باید یکدیگر و با هدف تأمین خواسته‌ها و اعمال اراده خود رفتارهای گوناگونی دارند (همان: ۱۳۷).

قدرت نظامی^۸

قدرت نظامی به مجموع نیروهای مسلح، تجهیزات، فنون و آمادگی‌های نظامی یک دولت نظر دارد. قدرت نظامی بیش از آن که به صورت بالفعل مطرح باشد، شکل و صورت بالقوه و آمادگی و توانایی به کارگیری منابع و امکانات را مدنظر دارد. قدرت نظامی و کاربرد آن، هنگامی در سیاست خارجی به عنوان ابزار اعمال سیاست خارجی مطرح می‌شود که دیپلماسی کارساز نباشد. قدرت نظامی در دنیای معاصر، عنصر اصلی بازدارندگی تلقی می‌گردد. بدین معنی که با داشتن قدرت نظامی، دشمنان تصور و اندیشه تجاوز را در سر نپرورانده و از تهاجم بازداشته می‌شوند. هرچند که قدرت‌های بزرگ از این عامل به عنوان عنصر توسعه‌طلبی و تجاوز نیز استفاده می‌کنند. قدرت نظامی از عوامل مهم قدرت ملی یک کشور است (جعفرنیا و دیگران، ۱۳۹۸: ۴۴۷).

شاخص‌های قدرت نظامی

در تجزیه و تحلیل مؤلفه قدرت نظامی، شاخص‌های محسوس، نامحسوس و برترساز زیادی تأثیر دارند که باید به دقت مورد بررسی قرار گیرند. یکی از این شاخص‌های تأثیرگذار، جمعیت یا همان عامل نیروی انسانی است که اندازه و کیفیت آن، اولین شاخصی است که قدرت نظامی یک کشور را نشان می‌دهد و به همین سبب در طول تاریخ همواره پادشاهان، حاکمان و سیاستمداران تمایل به در اختیار داشتن جمعیت بیشتری در حوزه سرزمینی تحت حاکمیت خود داشته‌اند. معمولاً جمعیت بیشتر هم عامل بازدارنده است و هم عامل فزونی قدرت، لذا تقریباً در اکثر شاخص‌های ارزیابی قدرت ملی و نظامی، مسئله نیروی انسانی و جمعیت انسانی به عنوان یکی از مولفه‌های جدی تعریف و مورد توجه قرار می‌گیرد. این بدان معناست که، جمعیت و نیروی انسانی

۸. Military power

نقش عامل مستقیم را ایفا می‌کند؛ مثلاً فرایندهای نظامی به نیروی نظامی انسانی وابستگی دارد و یکی از عناصر مهم صحنه نبرد (علاوه بر تجهیزات سخت‌افزاری)، نیروی نظامی جنگنده است که به صورت ملموس در تعیین سرنوشت زورآزمایی نظامی اثرگذار می‌شود.

همچنین توان اقتصادی، تعامل با سایر کشورها، ساختار جمعیت کشور، وسعت و عمق استراتژیک کشور در توان نظامی کشور تأثیر قابل توجهی دارد؛ مثال بارز این عامل نحوه اقدام شوروی در جنگ جهانی دوم است که با استفاده از مزیت پهناوری کشورش، آلمان را در سرمای روسیه زمینگیر کرد و بر آن پیروز شد (یزدان‌پناه و دیگران، ۱۳۹۷: ۶۳).

اگر بخواهیم به صورت خلاصه تشریح کنیم، مجموعاً شاخص‌های تأثیرگذار در فرمول‌های قدرت ملی به منظور محاسبه قدرت نظامی را می‌توان در قالب جدول زیر تبیین نمود:

جدول شماره ۱. شاخص‌های فرمول قدرت ملی در محاسبه قدرت نظامی کشورها (یزدان‌پناه و دیگران ۱۳۹۷: ۶۱)

ردیف	عنوان فرمول	متغیرهای مطرحه
۱	ضریب همبستگی	سرزمین، جمعیت، درآمد، انرژی، کانی‌های غیر سوختی، تولید صنعتی، غذا، تجارت، موازنه استراتژیک، ظرفیت‌های رزمی، برجستگی تلاش‌ها، سطح یکپارچگی ملی، اقتدار رهبری، ارتباط، نسبت استراتژیک با منابع ملی؛
۲	مدل کلیفورد ژرمن	قدرت ملی، ظرفیت هسته‌ای، اندازه سرزمین، جمعیت، زیربنای صنعتی، اندازه ارتش و نیروهای نظامی؛
۳	مدل والتر اس جونز	تقاضای مالیاتی، تولید ناخالص ملی، جمعیت؛
۴	مدل ماتریسی	پس‌انداز ملی، مساحت، تولید علم؛
۵	روش نسبت سرانه	در این روش متغیر مورد مطالعه بر جمعیت تقسیم شده و سرانه آن محاسبه می‌شود مثل سرانه درآمد ملی، سرانه هزینه نظامی؛
۶	روش تعیین ضریب برای متغیرها	عوامل قدرت بر اساس نظریات ژئوپلیتیکی قدرت زمینی، قدرت دریایی، قدرت هوایی، قدرت فضایی، قدرت اتمی، قدرت اطلاعاتی، قدرت رسانه؛
۷	بر اساس نظریه دکتر اعظمی	تعداد نیروی نظامی، جمعیت نیروی نظامی به کل کشور، درصد هزینه نظامی از مجموع GDP، سرانه بودجه بر خورداری از کلاهک هسته‌ای، تعداد هواپیماهای جنگی، تعداد بالگرد، تعداد شناور رزمی، تعداد کارکنان نیروی هوایی، تعداد کارکنان نیروی دریایی؛
۸	بر اساس نظریه دکتر زرقانی	تعداد هواپیماهای جنگی، تعداد کارکنان نیروهای مسلح به صورت درصدی از کل جمعیت، کل هزینه‌های نظامی، هزینه‌های نظامی به صورت درصدی از GDP، صادرات سلاح به میلیون دلار، تعداد کارکنان نیروهای مسلح (نیروی هوایی)، تعداد کارکنان نیروهای مسلح (نیروی دریایی)، تعداد کارکنان نیروهای مسلح (نیروی زمینی)، تعداد شناورهای رزمی (زیردریایی).

البته به رغم موارد عنوان شده، این مهم را نیز نباید از ذهن دورساخت که تعیین تعداد نیروی انسانی به تنهایی بیانگر توان نیروی نظامی نمی‌تواند باشد؛ گاهی تعداد محدودی می‌توانند به

واسطه آموزش، ایمان به هدف، اطاعت‌پذیری و... بر عده‌ی زیادی پیروز گردند در قرآن کریم نیز اشاره شده که:

«چه بسیار گروه‌های کوچکی که به اذن خدا بر گروه‌های بزرگ پیروز شدند و خداوند با صابران و استقامت‌کنندگان است» (بقره آیه ۲۴۹).

در ادبیات فارسی نیز فردوسی طوسی با توجه به وقایع تاریخی اصل اهمیت کیفیت نیروی انسانی نسبت به کمیت آن را در قالب بیت زیر بیان داشته: سیاهی لشکر نیاید به کار یکی مرد جنگی به از صد هزار در جای دیگری در ادبیات فارسی بیان شده: چه یک مرد جنگی چه یک دشت مرد فرماندهان لایق می‌توانند انسان‌های عادی را تبدیل به جنگجویان حرف‌های کنند؛ اما به ویژگی فرمانده در فرمول نظامی موجود اشاره‌های نشده است.

همچنین در شاخص‌های قدرت‌های نظامی عواملی قید شده که در عمل استفاده از آن موجب اشتباه در محاسبه قدرت می‌شود؛ به عنوان مثال دو کشور ایران و افغانستان در صورت وقوع جنگ به دلیل عدم وجود مرز دریایی امکان درگیری دریایی ندارند؛ لذا محاسبه توان دریایی ایران در مقابل افغانستان موجب غیر واقعی شدن برآوردهای انجام شده است. برخی عوامل مانند حمایت دیگر کشورها و حضور در پیمان‌های امنیتی منطقه‌ای و جهانی مانند ناتو تأثیر بسزایی در توان نظامی دارد که این شاخص در فرمول‌های موجود ذکر نشده است (یزدان‌پناه و دیگران، ۱۳۹۷: ۶۲).

رابطه جمعیت و قدرت (نظامی)

جمعیت، یکی از عوامل افزایش‌دهنده قدرت ملی کشور است. رابطه میان جمعیت و قدرت، یکی از موضوعات مهم مورد توجه کنشگران و بازیگران سیاسی است. آنها از این منظر به جمعیت نگاه می‌کنند که کمیت و کیفیت آن چه نقشی در افزایش یا کاهش قدرت ملی، دفاعی و نظامی کشور دارد. از نظر آنها کلیدی‌ترین عامل توسعه، نیروی انسانی است. نیروی انسانی محور و محرکه رشد اقتصادی و توسعه اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است. چهار عامل سرمایه مادی، سرمایه انسانی، عامل طبیعی و سرمایه زیرساختی و زیربنایی، از عوامل رشد و توسعه اقتصادی کشور محسوب می‌شوند. محدودیت هر یک از این عوامل، رشد و توسعه اقتصادی را محدود می‌کند. برای مثال اگر در کشوری سرمایه و منابع مالی قوی باشد، اما رشد جمعیت و به تبع آن منابع انسانی محدود

گردد، فرایند رشد و توسعه عقیم خواهد ماند. از نظر کارشناسان توسعه اگر جمعیت کشوری جوان، مولد، فعال و کارا باشد؛ می‌تواند عامل رشد و توسعه بوده و برعکس اگر جمعیت کشوری سالخورده، غیرمولد، مصرفی و ناکارا باشد؛ مانعی برای رشد و توسعه خواهد بود (فولادی، ۱۳۹۰: ۱۶۲). زیرا قدرت تعیین‌کننده سیاست است و جمعیت تعیین‌کننده قدرت است. البته دلیل اینکه چرا اندازه جمعیت تعیین‌کننده اصلی قدرت ملی است، روشن است. اول، حجم جمعیت کل، عامل اصلی در اندازه نیروی کار است، جایگزین کردن نیروی کار با سایر عوامل تولید غیرممکن است. دوم، با فرض کافی بودن منابع، جمعیت بزرگ مزایای بالقوه زیادی در مقیاس تولید انبوه و توزیع در پی دارد. سوم، از آنجا که نیروی نظامی از گروه‌های سنی محدود بیرون می‌آید، یک جمعیت بزرگ برای تشکیل یک ارتش بزرگ و حفاظت از صدمات جنگ نیاز است. چهارم، تثبیت پیروزی در جنگ اغلب مستلزم نیروی اشغالگر قابل توجهی است که اگر جمعیت کم باشد نمی‌توان آن را تأمین کرد (ترکاشوند مرادآبادی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۳۴).

اندازه جمعیت در واقع یکی از عوامل تأثیرگذار بر قدرت ملی است. اورگانسکی بر این باور بود که اگر یک کشور بتواند جمعیت خود را به میزانی بیشتر از دیگر کشورها افزایش دهد، می‌تواند در زمینه‌هایی مانند اقتصاد، نیروی کار، نظامی و فرهنگی تأثیر بیشتری داشته باشد. با این حال، اورگانسکی تأکید می‌کرد افزایش جمعیت به تنهایی کافی نیست و باید با عواملی نظیر توسعه فناوری و آموزش و پرورش همراه شود تا به دلیل رقابت با سایر کشورها قدرت ملی را بهبود بخشید. از منظر اورگانسکی جمعیت بزرگ، به دلایل ذیل می‌تواند به افزایش قدرت ملی کشور کمک کند:

- ایجاد نیروی نظامی بزرگ امکان‌پذیر می‌شود.
- اشغال کشور توسط مهاجمین دشوارتر می‌شود.
- تولید اقتصادی کل کشور مستقیماً افزایش می‌یابد.
- بازارهای بزرگ تأمین می‌شود که به‌طور غیرمستقیم بر تولید تأثیرگذار است.
- ایجاد اعتماد به نفس در خانه و ترس در خارج از مرزها امکان‌پذیر می‌شود.

در نهایت، همه این پیامدهای و خصیصه‌های حاصل از فراوانی جمعیت به قدرت ملی کشور و توان نظامی مرتبط هستند و بر این اساس کم و زیاد بودن جمعیت کاملاً در سیاست جغرافیایی و وضعیت نظامی دولت‌ها تأثیرگذار است. وقتی به کشورهای دنیا نگاه می‌شود، در واقع کشورهایی که بیشترین جمعیت دنیا را در خود جای داده‌اند، از قدرت حاکمیت بیشتری برخوردارند. کشور چین جزء کشورهای پرجمعیت دنیا محسوب می‌شود. این کشور از نیروی عظیم جمعیتی و به تبع آن از ظرفیت نیروی نظامی قدرتمندی برخوردار است. چین این قدرت خود را از گذشته تا بحال به صورت مستمر حفظ کرده است. عامل جمعیت در رأس عوامل تهدیدانگیز کشور چین برای روسیه محسوب می‌شود (حافظ‌نیا و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۳).

سیاست‌های جمعیتی ایران در نیم قرن اخیر

اگر بخواهیم سیاست‌های جمعیتی ایران در نیم قرن اخیر را به صورت دسته‌بندی شده تبیین کنیم، در چهار دوره به شرح ذیل قابل ذکر است:

دوره اول: افزایش محسوس نرخ باروری: پس از انقلاب و با شروع جنگ تحمیلی، به دلیل مواردی چون کاهش مرگ‌ومیر، توسعه خدمات بهداشت عمومی، مهاجرت اتباع کشورهای همسایه به ایران و بالا رفتن برخی از امتیازات اجتماعی و رفاهی خانوارها، برنامه‌های تنظیم خانواده با عدم توفیق همراه گردید و از ابتدای دهه ۶۰، رشد جمعیت سیر صعودی گسترده‌ای را آغاز کرد. در سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ جمعیت کشور رشد ۳/۹ درصدی را تجربه و وارد مرحله‌ای شد که از آن به عنوان مرحله «انفجار جمعیت» نام بردند (حاجی بابایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۱).

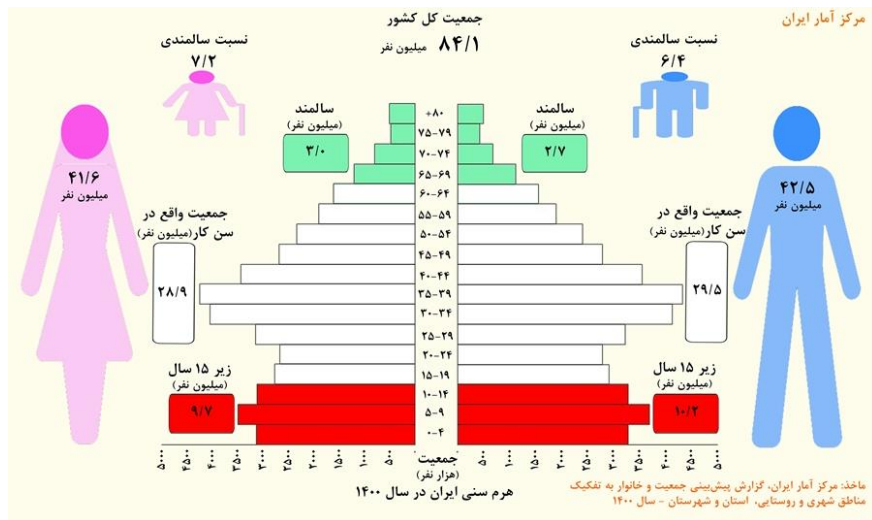
اولویت اول در بحث سیاست جمعیتی دهه ۶۰ افزایش فرزندآوری بود. مهم‌ترین دلیل ازدیاد شدید جمعیت در این دوران، افزایش میزان باروری زنان (به دلیل شرایط روانی به وجود آمده ناشی از جنگ و...) در راستای سیاست تشویقی نظام برای فرزندآوری بود (حاجی بابایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۲).

دوره دوم: سیاست مخرب تحدید نسل در قالب شعار فرزند کمتر، زندگی بهتر: پروژه تحدید نسل در ایران اسلامی به عنوان بزرگ‌ترین دشمن استکبار جهانی با حمایت‌های سنگین مالی و اطلاعاتی سرویس‌های اطلاعاتی بیگانه و البته با پشتیبانی عناصر داخلی آن‌ها (در قالب شبکه نفوذی داخلی) از اوائل دهه ۷۰ شمسی اجرایی گردید (علیپور و شراهی، ۱۴۰۲: ۸۸) و خطاهای

محاسباتی مهندسی شده (در لوای اعلام نادرست نرخ باروری و عادی جلوه دادن این آتش زیر خاکستر برای امنیت و منافع ملی) توسط شبکه مذکور موجب گردید متولیان سیاست و قانون کنترل جمعیت در دهه هفتاد در وزارت بهداشت از تمام دستگاه‌ها بخواهند با تغییر سیاست‌های دهه گذشته، شیوه‌های کنترل جمعیت را در پیش گیرند و از آن به بعد فضای عمومی کشور و نظام بهداشتی به سمت تحقق شعار «فرزند کمتر = زندگی بهتر»، گرایش پیدا کرد (علی‌بی، ۱۳۹۴: ۲۲) تغییر مهم دیگری که در راستای سیاست‌گذاری‌های جمعیتی رخ داد، تصویب «قانون تنظیم خانواده» توسط مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۲ بود که سیاست‌های تشویقی و تنبیهی برای کنترل جمعیت پیش‌بینی شده و تک فرزندی محبوبیت پیدا کرد (میرزایی، ۱۳۹۵: ۴۳).

دوره سوم: مخالفت با شعار فرزند کمتر: سال‌های اولیه این دهه، با اجرای برنامه سوم توسعه در ایران همزمان شد. جمعیت پیش‌بینی شده در این برنامه (سال ۱۳۸۳) ۶۸ میلیون و ۱۶۶ هزار نفر بود. با این وجود عملکرد جمعیت براساس سرشماری‌های سال ۱۳۸۳، ۶۸ میلیون و ۲۷۲ هزار نفر بود، لیکن در سال ۱۳۸۵ نرخ رشد جمعیت به مرور کاهش پیدا کرد به طوری که محمود احمدی‌نژاد رئیس جمهور وقت ایران، از نخستین سال‌های ریاست جمهوری‌اش به انتقاد از سیاست‌های کنترل جمعیت پرداخت (روزنامه اعتماد، اول آبان ۱۳۸۵). با وجود مخالفت دولت با سیاست کاهش فرزندآوری، جمعیت ایران در آستانه سرشماری سال ۱۳۸۵، وارد درجه جمعیتی^۸ و پیش‌بینی شد این درجه تا حدود ۴ دهه باز بوده و پس از بسته شدن آن، جمعیت ایران به سوی پیری مفرط و بی سابقه در تاریخ جمعیتی کشور پیش خواهد رفت (سرای، ۱۳۸۸: ۳) در این دهه، نسبت جوانی جمعیت کشور از ۴۰ درصد در دهه پیشین به ۲۶ درصد و آمارهای طلاق افزایش پیدا کرد و این روند موجب کاهش میزان نرخ باروری شده و بر میزان جمعیت افراد سالخورده در کشور نیز افزود (حاجی بابایی و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۵).

۸. منظور از درجه جمعیتی دوره‌ای است که در آن نسبت وابستگی سنی در مقیاسی که در تاریخ بی سابقه است، کوچک می‌شود.

نمودار شماره ۱. سیمای جوانی جمعیت ایران، سال ۱۴۰۰

دوره چهارم: افزایش جمعیت اولویت اول سیاست‌های کلی نظام: با شروع دهه ۹۰

برخی کارشناسان پیش‌بینی کردند، کمتر از سه دهه، جمهوری اسلامی ایران به کشوری سالخورده تبدیل که این موضوع، افزایش فشارها و نوعی فروپاشی از درون را در پی خواهد داشت. رشد شهرنشینی و تغییر در تنوع قومی به عنوان دو عنصر کلیدی تغییرات در الگوهای باروری، موجب کاهش نرخ باروری در ایران از حدود ۴/۶ فرزند در اوایل دهه ۶۰ شمسی به کمتر از ۱/۸ فرزند یعنی کمتر از حد جانمایی نسل است (حقدوست و دیگران، ۱۳۹۳: ۳۸).

چشم‌انداز جمعیت ایران تا افق ۱۴۳۰ و سناریوهای محتمل

در مطالعات جمعیت‌شناسی آهنگ رشد جمعیت از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. به این ترتیب که آهنگ رشد جمعیت اگر متعادل باشد یک فرصت بوده و در صورتی که غیرمتعادل باشد یک تهدید محسوب می‌شود. از سوی دیگر سیاست‌های جمعیتی در هر کشور جزء سیاست‌های کلان به حساب می‌آید، لذا کشورها سه راهبرد مشخص را در این زمینه پیگیری می‌کنند، به این ترتیب که یا جمعیت خود را کاهش می‌دهند، یا حفظ می‌کنند و یا این‌که آن را افزایش می‌دهند. خانم الهام فتحی در پژوهشی که توسط پژوهشکده آمار ایران منتشر گردیده،

آینده‌نگری جمعیت ایران را با چهار سناریو افزایش باروری (با ۲/۶ فرزند) ثبات باروری (۲/۱ فرزند)، کاهش ملایم باروری با شیب ملایم (۱/۹ فرزند) و کاهش باروری با شیب تند (۱/۵ فرزند) مورد تحلیل قرار داده و ضمن برشمردن عوامل مؤثر بر تغییر و تحول جمعیت (باروری، مرگ و میر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت) و سیاست‌های جمعیتی و اثر مستقیم آن در میزان‌های باروری و رشد جمعیت، چهار سناریو مبتنی بر چهار فرض را برای باروری و یک فرض برای مرگ و میر به شرح زیر در نظر گرفته است:

الف) فرضیه‌های باروری: چشم‌انداز آینده باروری در ایران ساده نیست. سطح باروری تا اندازه‌ای به تمایلات فردی والدین وابسته بوده و این مسئله خود تحت نفوذ شرایط اقتصادی اجتماعی جاری، وضعیت سیاسی و آرمان‌های عمومی و فرهنگی قرار دارد. استفاده مؤثر از روش‌های تنظیم خانواده احتمال دستیابی به چنین تمایلاتی را افزایش می‌دهد (پولارد، ۱۳۸۰: ۱۹۶).

با استفاده از مجموعه فرضیه‌ها و تجربیات کارشناسی، پیش‌بینی‌های جمعیت کشور، در قالب چهار گزینه و فرض به شرح زیر قابل تبیین است:

فرض اول: افزایش سطح باروری کل و رسیدن به حدود ۲/۶ فرزند در سال ۱۴۳۰ (فرض خوش‌بینانه)،

فرض دوم: تثبیت سطح باروری کل از سال ۱۳۹۵ به بعد یعنی ۲/۱۱ فرزند تا سال ۱۴۳۰ فرض سوم: کاهش سطح باروری کل با شیبی تند به زیر سطح جانشینی ۱/۵ فرزند در سال ۱۴۳۰ (فرض بدبینانه)،

فرض چهارم: کاهش سطح باروری کل با شیبی ملایم تا به زیر سطح جانشینی ۱/۹ فرزند در سال ۱۴۳۰.

تجارب کشورهای مختلف نشان می‌دهد در مراحل میانی گزار جمعیتی، میزان باروری کل به زیر سطح جانشینی می‌رسد بنابراین انتخاب فرض عملیاتی و محتمل (رسیدن به سطح باروری کل حدود ۱/۹ فرزند) است.

ب) فرضیه‌های مرگ و میر: بررسی‌های به عمل آمده حاکی از آن است که در دهه‌های اخیر میزان مرگ و میر ایران همواره در حال کاهش و طی حدود نیم‌قرن اخیر امید زندگی در

ایران افزایش داشته است لذا بر این اساس می‌توان برای تدوین فروض امید زندگی می‌توان از مدل کار سازمان ملل بهره برد که بر اساس آن با توجه به سطح و الگوی مرگ و میر و نیز مرحله گذار و انتقال جمعیتی ایران، فرض افزایش متوسط (مدل سازمان ملل) برای هر جنس به عنوان فرض تحقیق پذیر و محتمل افزایش امید زندگی ملاک عمل قرار گرفت و اندازه آنها به فاصله‌های ۵ ساله برآورد شد و با فرض روند گذشته و ادامه بهبود وضع تغذیه و پیشرفت بهداشت جمعیت کشور به‌ویژه در مناطق روستایی و جوان بودن ساختار سنی کشور پیش‌بینی می‌شود که این نسبت در سال ۱۴۳۰ هجری شمسی برای مردان به ۷۷٫۱ سال و برای زنان به ۸۱٫۲ سال برسد.

ج) ساختار سنی جمعیت: جمعیت کشور به تفکیک جنس و گروه‌های سنی ۵ ساله حاصل از نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، به عنوان جمعیت پایه این پیش‌بینی در نظر گرفته شد. برای این منظور گزارش سن و جنس جمعیت پایه ارزیابی شد که نتایج نشان داد، داده‌های جمعیت کمتر از یک ساله سرشماری دچار کم‌پوششی است، بنابراین با استفاده از نرم‌افزار پس و مدل‌های جمعیتی نسبت به تسطیح این جمعیت اقدام شد. نتایج حاکی از آن بود که حدود ۱۱۴ هزار کودک کمتر از کم‌پوششی در سرشماری ۱۳۹۵ کم پوششی داشته‌اند. بنابراین این کم پوششی جمعیت به جمعیت کمتر از یکسال اضافه شد.

د) مهاجرت: با توجه به این که برای پیش‌بینی جمعیت به روش ترکیبی لازم است تا اطلاعات ترکیب سنی و جنسی مهاجران را به دست آورد و در این مورد اطلاعات قابل قبولی در ایران وجود ندارد، بنابراین در این پیش‌بینی از فرضیه مهاجرت صرف نظر شد. در واقع فرض شد که تقریباً تعداد ورودی و خروجی جمعیت از کشور محدود و نیز با هم برابر بوده و جابه‌جایی جمعیت تأثیر معنی‌داری در حجم و ساختار جمعیت کشور نخواهد داشت. نتیجه اینکه در پیش‌بینی جمعیت به روش ترکیبی، اطلاعات جمعیتی متعددی برای سال‌های مورد نظر به دست می‌آید، لیکن با توجه به اهداف طرح حاضر تعدادی از اطلاعات مرتبط با تعداد جمعیت بیان می‌شود. بر اساس بررسی حاضر در صورت تحقق سناریو اول یعنی افزایش میزان باروری، جمعیت کل کشور در سال ۱۴۳۰ هجری شمسی برابر با ۱۱۲٬۴۷۵٬۴۵۸ نفر، با فرض ثابت ماندن میزان باروری برابر با ۱۷٬۰۵۸۸٬۰۴۰ نفر و با

سناریوهای سوم و چهارم یعنی کاهش شدید و کاهش ملایم باروری به ترتیب برابر ۹۵,۳۱۷,۶۴۶ و ۱۰۱,۳۹۲,۳۲۰ نفر خواهد بود.

جدول شماره ۲. پیش‌بینی جمعیت کل کشور با چهار سناریو: ۱۳۹۵ تا ۱۴۳۰ (فتحی، ۱۳۹۹: ۷)

سناریو اول افزایش میزان باروری کل به بالاتر از سطح جانمایی (۲,۶ فرزند)	سناریو دوم تثبیت میزان باروری کل (۲,۱ فرزند)	سناریو سوم کاهش شدید باروری (۱,۵ فرزند)	سناریو چهارم کاهش باروری با شیب ملایم (۱,۹ فرزند)	سال‌های پیش‌بینی
۸۰,۰۳۸,۱۶۷	۸۰,۰۳۸,۱۶۷	۸۰,۰۳۸,۱۶۷	۸۰,۰۳۸,۱۶۷	۱۳۹۵
۸۵,۱۵۹,۳۳۰	۸۴,۹۷۴,۰۵۲	۸۴,۷۸۵,۳۴۴	۸۴,۹۱۲,۲۹۳	۱۴۰۰
۸۹,۹۹۱,۱۲۴	۸۹,۲۳۶,۲۴۴	۸۸,۵۴۱,۰۹۹	۸۹,۰۲۲,۴۰۶	۱۴۰۵
۹۴,۴۷۲,۰۰۳	۹۲,۸۲۱,۳۶۰	۹۱,۱۴۱,۳۰۱	۹۲,۳۳۸,۹۰۶	۱۴۱۰
۹۸,۹۵۸,۸۷۶	۹۶,۰۰۹,۰۰۱	۹۳,۰۰۳,۰۹۱	۹۵,۱۰۳,۹۸۵	۱۴۱۵
۱۰۳,۵۶۵,۷۶۴	۹۹,۰۱۳,۶۱۳	۹۴,۴۲۸,۰۵۰	۹۷,۵۹۰,۸۹۶	۱۴۲۰
۱۰۸,۱۴۸,۲۴۰	۱۰۱,۷۸۱,۴۷۴	۹۵,۳۰۴,۲۱۸	۹۹,۷۸۸,۴۸۸	۱۴۲۵
۱۱۲,۴۷۵,۴۵۸	۱۰۴,۰۱۷,۵۸۸	۹۵,۳۱۷,۶۴۶	۱۰۱,۳۹۲,۳۲۰	۱۴۳۰

کاهش جمعیت، مخل قدرت دفاعی - نظامی

تحلیل گران استراتژیک بین قدرت و اندازه جمعیت به یک رابطه معنی دار معتقد می‌باشند. در ارزیابی قدرت کشورها فرض بر این است که در وضعیت مساوی، کشوری که دارای جمعیت بیشتر است، قدرتمندتر از کشوری است که جمعیت کمتری دارد؛ چراکه به سختی می‌توان دو کشور را یافت که از جهت کلیه عوامل برابر باشند. جمعیت بیشتر از دیدگاه نظامی و سیاسی اهمیت دارد، ولی از جهت اقتصادی به ویژه هنگامی که چگونگی توزیع و پراکندگی جمعیت در سرزمین و روندهای جمعیت‌نگاری در نظر است، وضع متفاوت خواهد بود. در این صورت، خصوصیات کیفی جمعیت، ساختمان جمعیت، سطح سواد، آهنگ رشد و نسبت سن به جنس روی ذخیره‌های بالقوه نظامی و سهم تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان جامعه اثر می‌گذارد.

تهدیدات فرهنگی، اقتصادی و نظامی ناشی از کاهش جمعیت، مولد تهدید امنیتی هستند که موجب تقویت یا تضعیف مسئله‌ای به نام اقتدار می‌شود. بالا رفتن سن ازدواج، بالا رفتن آمار طلاق، ایجاد تغییرات در هنجارها و جابه‌جایی مرزهای آن و... سبب خروج جامعه از مسیر

صحیح رشد و تعالی جمعیت به عنوان پایه و اساس نیل به نیروی انسانی کمی و به تبع آن تضعیف اقتدار ملی خواهد شد.

توانمندی و قدرت نظامی در هر حوزه سرزمینی، وابسته به نیروی جوان و کارآمد است. کشوری که با پیری جمعیت روبه‌رو می‌شود، خود به خود جمعیت جوان و نخبه‌اش دچار آسیب خواهد شد و از نظر نیروی قابل اتکای انسانی که به عنوان یک سرمایه و مولفه موثر در قدرت افزایشی ملی قابل تحلیل است، با خلل جدی مواجه می‌شود زیرا حکومتی می‌تواند به ملت خود خدمتگذاری نموده و در راستای منافع ملی تبیین شده گام بردارد و از همه توان و ظرفیت منابع ملی، سرمایه و زیرساخت‌های سخت‌افزای و نرم‌افزای برای توسعه اقتصادی جامعه استفاده کند که نیروهای جوان، فعال و کارآمدی برای تامین امنیت به عنوان زیرساخت و بستر فعالیت همه اقدامات لازم برای توسعه (در ابعاد گوناگون اقتصادی، فرهنگی و...) داشته باشد پس جامعه‌ای که در سطح بین‌المللی دارای جمعیت بیشتر و جوانتری است، می‌تواند دارای ارتش و قدرت نظامی قویتری نیز باشد. دوران جنگ تحمیلی و حضور جوانان در عرصه‌های نظامی و عملیات‌های سرنوشت ساز، برگ برنده‌های بود که ایران توانست در دوران دفاع مقدس آن را کسب کند. مطمئناً کشوری که دارای جمعیت اندک یا پیر باشد، توانایی رویارویی مقتدرانه در برابر تجاوز بیگانگان را نخواهد داشت (ترکاشوند مرادآبادی، ۱۴۰۲: ۲۴۹).

در مقابل وضعیت تبیین شده، به موازات پیر شدن جمعیت و کاهش نرخ رشد جمعیت، یگان‌های نظامی نیز با فقدان حضور نیروی انسانی (در دو بُعد پایور و وظیفه) مواجه خواهد شد و مادامیکه نیروی انسانی کمی و کیفی در اختیار نباشد حتی برخورداری از بهترین ادوات و تجهیزات روز در حوزه آفند و پدافند به عنوان حارثان امنیت ارضی و مرزی کشور، معنی نخواهد داشت. چنین حکومتی در مواجهه به جزئی‌ترین بحران‌ها، آسیب‌پذیر بوده و امنیت مورد نیاز را با تکیه بر نیروهای غیر ملی تامین می‌کنند.

لذا تأثیر مهم میزان جمعیت هر کشوری بر روند و سرعت رشد و توسعه را نمی‌توان نادیده گرفت. لذا جمهوری اسلامی ایران نیز همواره دغدغه دستیابی به توسعه پایدار داشته و برای رسیدن به این خواسته، برنامه‌های چند ساله مدونی را گردآوری و اجرا کرده است. ایران در این برنامه‌ها کوشیده تا روند تغییرات ایجاد شده در جمعیت ساکنش را به‌واسطه اجرای

سیاست‌گذاری‌های عمومی و جمعیتی برپایه افزایش و یا کاهش میزان زاد و ولد و کنترل نرخ مرگ و میر پیش برد (حاجی بابا علی و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۹).

پیشینه پژوهش

سابقه مطالعات و پژوهش‌های علمی پیرامون جمعیت در قالب علم جمعیت‌شناسی در ایران به دهه ۱۳۴۰ بر می‌گردد، لیکن در سال‌های اخیر این تحقیقات جنبه تخصصی به خود گرفته و حوزه‌های مختلف تاثیرگذاری جمعیت از جمله امنیت ملی را مورد مذاقه قرار داده که برخی از مهمترین آن‌ها، عبارت‌اند از:

در مجموع، بررسی ادبیات و پیشینه موضوع بیانگر این است که پژوهش حاضر در موارد زیر با تحقیقات قبل از خود متمایز است: تاکنون پژوهشی که هم از نظر موضوعی و هم از نظر چارچوب نظری با موضوع و چارچوب این پژوهش کار شده باشد یافت نشد؛ برخی از پژوهش‌ها فقط به مباحث نظری پرداخته شده؛ برخی دیگر علاوه بر چارچوب نظری وارد مباحث مصداقی شده‌اند؛ اما با موضوع این پژوهش متفاوت هستند. تعدادی از تحقیقات انجام شده هم که روی تحولات جمعیتی و تاثیر آن بر قدرت دفاعی و نظامی کار کرده‌اند از نظر روش‌شناسی با این پژوهش متمایز هستند. در نهایت می‌توان گفت پژوهش حاضر به صورت خاص در پی نشان دادن تاثیرات جمعیتی در حوزه نظامی - دفاعی بوده که تاکنون سابقه‌ای به روز و مشابه آن یافت نشده است.

جدول ۱. پیشینه پژوهش (کتاب و مقاله)

ردیف	نویسنده / نویسندگان (سال پژوهش)	عنوان پژوهش	روش‌شناسی پژوهش	مهم‌ترین یافته‌ها و نتایج مرتبط با پژوهش
۱	محمد باقر خرمشاد و فرخ طراح زادگان (۱۳۹۷)	راهبردهای جمعیتی تحکیم اقتدار و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران متن	کاربردی و به روش آمیخته	با مطالعه ابعاد و مولفه‌های تشکیل دهنده اقتدار و امنیت (در سه حوزه جمعیت، اقتدار و امنیت ملی)، وجود شاخص‌های جمعیتی را در ابعاد و مولفه‌های موصوف موثر دانسته و نهایتاً ۶ راهبرد جمعیتی به همراه سازوکارهای اجرایی آن شد که برخی از راهبردها به ترمیم جمعیت و برخی به تحکیم اقتدار و امنیت ملی می‌پردازد

ردیف	نویسنده/ نویسندگان (سال پژوهش)	عنوان پژوهش	روش‌شناسی پژوهش	مهم‌ترین یافته‌ها و نتایج مرتبط با پژوهش
۲	یعقوب فروتن (۱۳۹۵)	«جمعیت‌شناسی سیاسی و نقش تغییرات جمعیتی در سیاست ملی و امنیت بین‌المللی»		تحلیل تأثیر متقابل سیاست و جمعیت و چالش‌های روش‌شناختی در این حوزه برای به کارگیری سیاست‌های کارآمد جمعیتی
۳	فتح‌الله کلانتری و کاظم سام‌دلیری (۱۳۹۸)	«جمعیت و قدرت ملی»		در ایران میزان باروری به زیر سطح جانمایی رسیده است. فرآیند گذار جمعیتی حاکی از پیدایش بحران باروری یا تحدید نسل است و گرایش ساختار جمعیت از جوانی به سالخوردگی و افزایش جمعیت سالخورده‌گان از تبعات آن است.
۴	علی اصغر کلاهی (۱۳۹۸)	سیاست جمعیتی جمهوری اسلامی ایران؛ مرحله خردورزی		از نیروی انسانی به عنوان مهمترین عامل در شکل‌گیری توسعه پایدار یاد کرده و این موضوع را که سیاست جمعیتی ایران در طول ۴۴ سال گذشته چندین بار تغییر یافته را نقد و از لزوم به کارگیری یک سیاست چند نسلی سخن می‌گوید.
۵	سید ابراهیم قلیزاده (۱۳۸۹)	تغییر سیاست‌های جمعیتی جمهوری اسلامی ایران و پیامدهای امنیتی آن	روش توصیفی - تحلیلی	ضرورت یا عدم لزوم تغییر سیاست جمعیتی کشور تبیین و پیامدهای امنیتی احتمالی آن بررسی و مشخص شد در وضع کنونی هیچگونه ضرورتی برای تغییر سیاست جمعیتی قبلی کشور وجود ندارد و تغییر آن پیامدهای امنیتی در پی خواهد داشت.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش پیش‌رو به سبب خصیصه‌های خاص آن از نوع کاربردی بوده که با اطلاعات تحصیل شده از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی، به شیوه توصیفی منبعث از رویکردهای کمی و کیفی

(آمیخته) در راستای تحلیل تاثیرات تغییر و تحول در حال انجام در حوزه جمعیت در محیط سرزمینی ج.ا.ایران، بر بنیه دفاعی و توانمندی نظامی کشور، قلمروی مکانی تحقیق مجموعه ارتش جمهوری اسلامی ایران در بازه زمانی سال‌های دهه ۹۰ تا سال ۱۴۰۱ است.

برابر بررسی انجام شده کارکنان برخوردار از خصیصه سابقه اقدامات اطلاعاتی - عملیاتی و دارای تجربه خدمت در قسمت‌های موضوعی با وظایف محوله تحلیلی (به ویژه در حوزه‌های مرتبط با نیروی انسانی) به عنوان نفرات مناسب جهت تکمیل پرسشنامه مد نظر، انتخاب گردیدند که برابر آمارگیری انجام شده، این ویژگی ۱۲۰ نفر از کارکنان نیروهای چهارگانه آجا، ستاد ارتش و سازمان‌های تابعه را در بر گرفته که همه اعضای جامعه آماری بدون انجام نمونه‌گیری در فرآیند تحقیق دخالت داشتند.

جامعه آماری موصوف، کارکنانی با حداقل ۱۶ سال سابقه خدمت را در بر می‌گرفت که ۱۰ درصد این نفرات دارای مدرک دکتری، ۷۳/۴ درصد را کارکنانی با تحصیلات کارشناسی ارشد و ۱۶/۶ درصد را نیز افراد دارای مدرک تحصیلی کارشناسی تشکیل می‌دهند.

در روش میدانی نیز عمده اطلاعات از طریق پرسشنامه محقق ساخته که مشتمل بر ۱۲ سؤال به ترتیب (۴ سؤال در حوزه تولید و نگهداری صنایع دفاعی، ۴ سؤال در حوزه نیروهای ۴ گانه و ۴ سؤال نیز در حوزه‌های مدیریتی) را مورد بررسی قرار می‌دهد تشکیل شده است. پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت و مقیاس فاصله‌ای اندازه‌گیری شده است.

جدول شماره ۳. وضعیت جمعیت شناختی جامعه آماری (پرسشنامه) پژوهش

وضعیت جمعیت شناختی				عنوان مولفه
زیر ۳۵ سال	زیر ۴۵	زیر ۵۵	بالتر از ۵۵ سال	سن
۱۲	۶۲	۳۹	۷	
کاردانی	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری	تحصیلات
۰	۲۰	۸۸	۱۲	
سرگرد	سرهنگ ۲	سرهنگ	سرتیپ ۲ به بالا	جایگاه شغلی
۷	۲۸	۶۴	۳۱	
زیر ۱۵ سال	۱۶ تا ۲۰ سال	۲۱ تا ۲۵ سال	بالتر از ۲۵ سال	سابقه خدمتی
۰	۳۲	۵۱	۳۷	

به منظور اطمینان از روایی پرسشنامه، تعدادی از اساتید و صاحب‌نظران متخصص، آگاه و مجرب و که دارای سابقه اجرایی هستند انتخاب شدند و پرسشنامه مقدماتی با توجه به نظرات و پیشنهادات آنان آماده شد

روایی پرسش‌نامه‌ها از طریق روایی محتوایی به‌دست آمده و برای به دست آوردن روایی پرسش‌نامه، سؤالات آن که نتیجه مطالعه اسناد و مدارک معتبر و موثق در حوزه تاب‌آوری سازمانی، جستجو در اینترنت، استفاده از نظرات نخبگان و بهره‌گیری از نظر خبرگان داخلی، در اختیار متخصصان و کارشناسان آگاه به موضوع پژوهش قرار گرفته و طی جلساتی با استفاده از خرد جمعی متخصصین نسبت به اصلاح و استانداردسازی آن اقدام و روایی پرسش‌نامه مورد تایید قرار گرفت.

برای تعیین پایایی پرسش‌نامه تحقیق حاضر از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. با توجه به این امر معمولاً دامنه ضریب قابلیت از صفر (عدم ارتباط) تا ۱+ (ارتباط کامل) است. چنانچه آلفای کرونباخ دارای مقداری بیشتر از ۰/۷ باشد، بالا بودن پایایی پرسش‌نامه تایید می‌شود. به‌منظور محاسبه ضریب آلفایی کرونباخ باید واریانس نمره‌های هر زیرمجموعه سؤالات پرسش‌نامه و واریانس کل سؤالات پرسش‌نامه را محاسبه کرد.

در این پژوهش برای بدست آوردن پایایی پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS، آلفای کرونباخ^۸ محاسبه گردید و مقدار آن برابر با ۰/۹۲ می‌باشد (جدول شماره ۴ نشانگر پایایی بالای پرسشنامه است. بنابراین پرسش‌نامه در حوزه‌های مختلف و در کل از ضریب اعتماد یا پایایی مطلوبی برخوردار است.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات: تجزیه و تحلیل داده‌ها عبارت است از فرآیند تدوین، تنظیم و بیان مفهوم یا معنی انبوهی از داده‌های جمع‌آوری شده که فرآیندی درهم و برهم، مبهم، وقت‌گیر، مبتکرانه و فریبنده است. در این تحقیق از روش‌های آمار توصیفی (جدول شاخص‌های آماری، توزیع فراوانی و نمودار) و آمار استنباطی (آزمون‌های دو و فریدمن) استفاده شده است. الف) آزمون‌های دو^۹: آزمون‌های دو یک نمونه‌ای، آزمونی ناپارامتری است که در آن بر مبنای فراوانی (تعداد مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار) به بررسی یک متغیر در جامعه پرداخته می‌شود

۸. Cronbach Alpha

۹. Chi-squared test

و چنانچه سطح معنی داری کم تر از میزان خطا باشد وجود تفاوت بین توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار استنباط می شود. این آزمون معمولاً در سطح خطای ۵ درصد در نظر گرفته می شود، برای رسیدن به این نتیجه باید سطح معنی داری کم تر از ۰.۰۵ باشد. با استفاده از فرمول زیر مقدار آن را می توان محاسبه نمود که در آن:

$$\chi^2 = \sum_{j=1}^m \frac{(O_t - E_t)^2}{E_t} \quad \text{O} = \text{فراوانی های مشاهده شده} \quad \text{E} = \text{فراوانی های مورد انتظار}$$

ب) آزمون فریدمن: این آزمون هنگامی بکار می رود که داده های آماری حداقل ترتیبی باشند و بتوان با مفهوم ترتیبی آنها را با رده بندی دوطرفه مرتب نمود. به کمک این آزمون می توان متغیرهای موجود در تحقیق را رتبه بندی نمود. آمار آزمون فریدمن به شرح زیر تعریف می شود:

$$\chi^2 = \frac{12}{nk(k+1)} - 3n(k+1) \sum_{j=1}^k R_j^2$$

که در آن:

n = تعداد موارد یا پاسخ دهندگان

k = تعداد متغیرهایی که رتبه بندی می گردند

R = حاصل جمع رتبه های داده شده متغیرها از سوی پاسخ دهندگان

این آزمون جهت رتبه بندی اهمیت سوالات در ابعاد مختلف پرسش نامه مورد استفاده قرار می گیرد. با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی، داده ها تجزیه و تحلیل شده و ضمن بررسی های لازم، موضوع پژوهش، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این بررسی از نرم افزارهای EXCEL و SPSS استفاده شده است.

به منظور پاسخگویی، مقیاس لیکرت ۵ تایی (از خیلی زیاد تا خیلی کم) در نظر گرفته شده که با توجه به آن پاسخ دهندگان وضعیت هر شاخص را مشخص می نمایند.

جدول شماره ۴. تحلیل پایایی پرسشنامه

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	۱۲۰	۱۰۰.۰
	Excluded ^a	۰	.۰
	Total	۱۲۰	۱۰۰.۰

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.۹۲۰	۱۲

جدول شماره ۵. ارزش گذاری پرسشنامه

شاخص	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
ارزش گذاری	۱	۲	۳	۴	۵

رتبه‌بندی عوامل با استفاده از آزمون فریدمن

با مطالعه سامانه‌ها و متون نظری موجود و همچنین نظر خبرگان فن، شاخص‌های اولیه از مطالعات کتابخانه‌ای، بررسی اسناد مدارک، کتاب‌ها، مقالات، گزارشات و جستجوی اینترنتی استخراج شده و پرسش‌نامه تهیه گردید. پرسش‌نامه مذکور شامل ۱۲ سوال (در چهار محور) طراحی شد. برای تعیین روایی بین خبرگان فن توزیع و جمع‌آوری گردید و سپس پرسش‌نامه نهایی به تعداد ۱۲۰ پرسش‌نامه بین جامعه آماری توزیع گردید که همه تعداد ۱۲۰ عدد اعاده گردید.

جدول شماره ۶. اولویت اهمیت عوامل انسانی موثر در ارتقاء تاب‌آوری سازمانی کارکنان ساحفاجا به‌دست آمده از نتایج پرسشنامه با آزمون فریدمن

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Q۱	۱۲۰	۴.۷۰۳۱	.۶۰۵۷۲	۲.۰۰	۵.۰۰
Q۲	۱۲۰	۴.۷۶۵۶	.۵۶۲۵۹	۲.۰۰	۵.۰۰
Q۳	۱۲۰	۴.۲۴۴۸	.۷۸۴۳۲	۲.۰۰	۵.۰۰
Q۴	۱۲۰	۴.۱۱۴۶	۱.۰۹۶۱۱	۱.۰۰	۵.۰۰

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Minimum	Maximum
Q ^۵	۱۲۰	۳.۹۰۶۳	.۸۳۸۵۷	۲.۰۰	۵.۰۰
Q ^۶	۱۲۰	۳.۷۵۰۰	۱.۱۲۰۹۶	۱.۰۰	۵.۰۰
Q ^۷	۱۲۰	۴.۲۴۴۸	.۸۴۸۴۵	۲.۰۰	۵.۰۰
Q ^۸	۱۲۰	۳.۹۱۶۷	۱.۰۶۰۱۵	۱.۰۰	۵.۰۰
Q ^۹	۱۲۰	۴.۱۴۰۶	.۷۵۶۱۴	۳.۰۰	۵.۰۰
Q ^{۱۰}	۱۲۰	۴.۱۵۶۳	.۸۸۴۱۶	۱.۰۰	۵.۰۰
Q ^{۱۱}	۱۲۰	۴.۴۹۴۸	.۶۵۵۲۰	۲.۰۰	۵.۰۰
Q ^{۱۲}	۱۲۰	۴.۵۱۵۶	.۶۲۲۲۵	۳.۰۰	۵.۰۰

Test Statistics

	Q ^۱	Q ^۲	Q ^۳	Q ^۴	Q ^۵	Q ^۶	Q ^۷	Q ^۸	Q ^۹	Q ^{۱۰}	Q ^{۱۱}	Q ^{۱۲}
Chi-Square	۲۸۶.۱۲۵a	۳۳۸.۳۷۵a	۸۸.۰۴۲a	۱۳۳.۸۵b	۶۸.۳۷۵a	۷۱.۳۳۳b	۸۸.۷۹۲a	۸۷.۹۴۸b	۱۰.۹۶۹c	۷۲.۱۲۵a	۱۶۵.۰۴۳a	۷۶.۷۸۱c
Df	۳	۳	۳	۴	۳	۴	۳	۴	۲	۳	۳	۲
Asymp. Sig.	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۴	.۰۰۰	.۰۰۰	.۰۰۰

- a. ۰ cells (۰.۰٪) have expected frequencies less than ۵. The minimum expected cell frequency is ۴۸.۰.
- b. ۰ cells (۰.۰٪) have expected frequencies less than ۵. The minimum expected cell frequency is ۳۸.۴.
- c. ۰ cells (۰.۰٪) have expected frequencies less than ۵. The minimum expected cell frequency is ۶۴.۰.

سوالات:

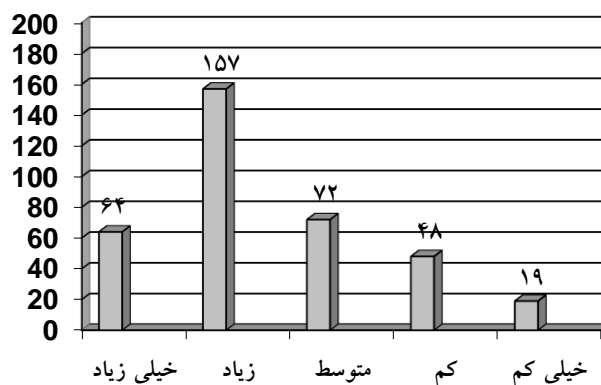
۱. به نظر شما تحولات نرخ جمعیت در نیم قرن گذشته، چه تاثیری بر بهره برداری از تجهیزات موجود داشته است؟
۲. به نظر شما تحولات نرخ جمعیت در نیم قرن گذشته، چه تاثیری بر نگهداری مطلوب از تجهیزات موجود داشته است؟
۳. تحولات نرخ جمعیت در نیم قرن گذشته، چه تاثیری بر تولید تجهیزات دفاعی داشته است؟

۴. تحولات نرخ جمعیت در نیم قرن گذشته، چه تاثیری بر نوآوری و خلاقیت در حوزه‌های دفاعی نظامی داشته است؟
۵. تحولات نرخ جمعیت در نیم قرن گذشته، چه تاثیری بر روند اجرای بهینه ماموریت‌های محوله در نیروی زمینی ارتش ج.ا.ا داشته است؟
۶. تحولات نرخ جمعیت در نیم قرن گذشته، چه تاثیری بر روند اجرای بهینه ماموریت‌های محوله در نیروی پدافند هوایی ارتش ج.ا.ا داشته است؟
۷. تحولات نرخ جمعیت در نیم قرن گذشته، چه تاثیری بر روند اجرای بهینه ماموریت‌های محوله در نیروی هوایی ارتش ج.ا.ا داشته است؟
۸. تحولات نرخ جمعیت در نیم قرن گذشته، چه تاثیری بر روند اجرای بهینه ماموریت‌های محوله در نیروی دریایی ارتش ج.ا.ا داشته است؟
۹. مدیریت مطلوب منابع انسانی (حوزه فرماندهی) تا چه اندازه در کاهش آثار تغییر موصوف موثر است؟
۱۰. بهره‌گیری از ایده سرباز حرفه‌ای تا چه اندازه در کاهش آثار تغییر موصوف موثر است؟
۱۱. سیاست‌های اعمال شده در دهه اخیر تا چه اندازه در رفع مشکل موصوف موثر است؟
۱۲. بهره‌گیری از پیشرفت‌های علمی و فناوری تا چه اندازه در جبران خلا مذکور موثر خواهد بود؟

جدول شماره ۷. نتایج پرسشنامه توزیع شده

محور تأثیرات	شماره سوال	میزان تأثیر			
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد
صنایع دفاعی و پشتیبانی نظامی	۱	۰	۴	۵	۱۸
	۲	۲	۱	۳	۲۴
	۳	۱	۴	۷	۱۶
	۴	۰	۳	۳	۱۹
	مجموع (درصد)	۲/۵	۱۰	۱۵	۶۴/۱
توان رزمی نیروهای عاگانه‌آجا	۵	۰	۰	۲	۴
	۶	۱	۱	۴	۱۵
	۷	۳	۶	۶	۱۰
	۸	۲	۷	۴	۱۳

محور تاثیرات	شماره سوال	میزان تاثیر			
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد
	مجموع (درصد)	۵	۱۱/۶	۱۳/۳	۳۵
مدیریت و روش‌های نوین	۹	۱	۵	۸	۱۴
	۱۰	۱	۳	۵	۱۲
	۱۱	۴	۶	۱۱	۹
	۱۲	۴	۸	۱۴	۳
	مجموع (درصد)	۸/۳	۱۸/۳	۳۱/۶	۳۱/۶
مجموع	۱۹	۴۸	۷۲	۱۵۷	
درصد	۵/۲۷	۱۳/۳	۲۰	۴۳/۶	
					۱۷/۷

نمودار شماره ۲. میزان تاثیر نیروی انسانی و جوانی جمعیت بر مولفه‌های ۱۲ گانه

یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از مجموع جداول فراوانی زنجیره پردازش و تحلیل مشخص می‌سازد که در همه ردیف‌های جدول بالا، ارقام موجود به سمت اثبات فرضیه تحقیق بوده و براساس داده‌های جمع آوری شده نیروی انسانی که در واقع زاینده و نتیجه تغییر در جمعیت و جوانی آن است، تاثیری محسوس و غیرقابل انکار در راهبری و اجرای ماموریت‌های محوله و تعیین شده در نیروهای مسلح و ارتش داشته و این تاثیر تنها خاص یگان‌های رزمی نبوده و همانگونه در نتایج مرتبط با سوالات

۱ تا ۴ قابل مشاهده است، حدود ۶۵ درصد پاسخ‌ها از تأثیر زیاد جوانی جمعیت در بهره‌برداری، نگهداری، تولید و نوآوری و خلاقیت در بخش صنایع و تجهیزات دفاعی نظامی دلالت دارد. یعنی در واقع، نیروی انسانی و جوانی جمعیت (به عنوان نیروی قابل بهره‌برداری در اجرای ماموریت‌های و حوله) حتی در بخش صنایع دفاعی و پشتیبانی نظامی نیز به عنوان موتور مولد و پیشران از نقش ملموس و محسوس جمعیت جوان که در واقع به عنوان نیروی انسانی در قالب نیروی پایور و وظیفه در مجموعه‌های دفاعی- نظامی (نیروهای مسلح و وزارت دفاع و پشتیبانی ن.م) قلمداد می‌گردد، حکایت دارد.

در بخش سوالات مرتبط با نیروهای چهارگانه آجا (سوالات ردیف ۵ تا ۸) نیز، ارایه نظرات ۷۰ درصدی در ارتباط با گزینه‌های زیاد و خیلی زیاد، به خوبی گویای نقش جمعیت جوان و نیروی انسانی در نیل و دستیابی به اهداف و ماموریت‌های تبیین شده برای این مجموعه‌ها می‌باشد و اعتقاد ۷۰ درصد پاسخ‌دهندگان بر تأثیر زیاد و خیلی زیاد مولفه جوانی جمعیت بر روند اجرای مطلوب ماموریت در نیروهای چهارگانه آجا گواه این موضوع بوده ضمن اینکه اعتقاد ۹۴ درصدی پاسخ‌دهندگان بر تأثیر زیاد و خیلی زیاد مولفه مورد مذاقه در حوزه نیروی زمینی قابل تأمل است.

در بخش پایانی از پرسشنامه تدوین شده (سوالات ردیف ۹ تا ۱۲) که تأثیرات نیروی انسانی منبعث از جوانی جمعیت را در مدیریت مطلوب منابع انسانی (حوزه فرماندهی)، بهره‌گیری از ایده‌سرباز حرفه‌ای، سیاست‌های اعمال شده در دهه اخیر و بهره‌گیری از پیشرفت‌های علمی و فناوری مورد تحلیل قرار داده نیز وزن بالایی سمت چپ جدول و نظر بیش از ۴۰ درصدی بر تأثیر زیاد و خیلی زیاد، مبین تأثیر ملموس این بخش (همچون سوالات طرح شده در قالب دو محور قبلی) بوده است.

لذا نتایج حاصل از مجموع جداول فراوانی شماره (۷) مشخص می‌سازد که ارقام موجود به سمت اثبات فرضیه تحقیق بوده و براساس داده‌های جمع‌آوری شده جمعیت و البته جمعیت جوان و با طراوات و توانمند، به عنوان مولفه اساسی و اصلی در پیشبرد وظایف و ماموریت‌های مختلف تعریف شده در بخش‌های گوناگون صنایع دفاعی و یگان‌های نظامی، رزمی و عملیاتی، نقش آفرینی می‌کند.

در پایان سئوالات این مرحله، پاسخ‌دهندگان بر این باورند که جمعیت و جوانی جمعیت به عنوان عامل اصلی در تحقق مؤلفه نیروی انسانی کارآمد و موثر، نقشی اساسی و غیر قابل انکار در ارتقای توان بازدارندگی نیروهای نظامی دارد.

براساس نتایج حاصله از جداول فراوانی مجموعه مراحل فرآیند اطلاع‌رسانی؛

◀ میانگین مجموع درصد فراوانی ستون سئوالات ۱ تا ۴ پاسخ‌های مؤید فرضیه اصلی در بخش هدف‌گذاری با رقم ۷۲/۴ درصد در قبال عدد ۱۲/۵ درصد به عنوان گزینه‌های کم و خیلی کم مؤید اثبات فرضیه تحقیق در این مرحله است.

◀ میانگین مجموع درصد فراوانی ستون سئوالات ۵ تا ۸ پاسخ‌های مؤید فرضیه اصلی در بخش جمع‌آوری تا رقم ۷۰ درصد در قبال عدد ۱۶/۶ درصد به عنوان گزینه‌های کم و خیلی کم مؤید اثبات فرضیه تحقیق در این مرحله است.

◀ میانگین مجموع درصد فراوانی ستون‌های ۹ تا ۱۲ پاسخ‌های مؤید فرضیه اصلی در بخش پردازش و تحلیل با رقم ۴۱/۶ درصد در قبال عدد ۲۶/۶ درصد به عنوان گزینه‌های کم و خیلی کم مؤید اثبات فرضیه تحقیق در این مرحله است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در عصر کنونی، جمعیت در همه ابعاد کمی و کیفی از تعیین‌کننده‌ترین و استراتژیک‌ترین مؤلفه‌های راهبردی اقتدار و استمرار تمدنی است و در تمامی مدل‌های سنجش قدرت ملی از ساده‌ترین تا پیچیده‌ترین آن‌ها، عوامل و عناصری برای ساخت قدرت ملی مورد شناسایی قرار گرفته شده که یکی از مهمترین این عوامل و عناصر، مولفه جمعیت به مهمترین عامل ژئوپلیتیک است.

در طرف دیگر، قدرت نظامی نیز به عنوان یکی از ابزارها و سازکارهای کشورداری، همچون تکیه‌گاهی مطمئن در اختیار دولتمردان جهت تامین امنیت و پیشبرد اهداف تدوین شده سیاسی، نظامی و... ایفای نقش می‌کند و این نقش با وجود پیشرفت‌های شگرف بشر در قرن حاضر، نه تنها به هیچ عنوان کمرنگ نشده بلکه برخی مولفه‌ها همچون نیروی انسانی که اتکای صرف به جمعیت

حوزه سرزمینی مورد بحث دارد، همچنان ارزشمند و حائز توجه است و به عنوان ابزار در اختیار جهت نیل به اهداف مختلف خودنمایی می‌کند.

جمعیت از جمله موضوعات چندوجهی است که عوامل مختلفی در توازن یا عدم توازن آن موثر است لیکن کیفیت و کمیت دو مولفه مهم در پرداختن به بحث مذکور است و باید به این مهم نیز اشاره نموده که نقش پررنگ جمعیت در قدرت نظامی مستلزم توجه و ارتقاء توان هر دو مولفه یادشده است. جمعیت در حال رشد در ابعاد کمی، باید به صورت همزمان کیفی هم گردد تا تکیه گاهی برای ارتقای توان رزمی باشد و در این وضعیت است که قابلیت و ارزش‌های آن مزید می‌گردد و در نقطه مقابل، کاهش جمعیت، محل قدرت دفاعی- نظامی بوده که به همین علت پروژه تحدید نسل در ایران اسلامی به عنوان بزرگترین دشمن استکبار جهانی باحمایت‌های سنگین مالی و اطلاعاتی سرویس‌های اطلاعاتی بیگانه و البته با پشتیبانی عناصر داخلی آن‌ها (در قالب شبکه نفوذی داخلی) از اوائل دهه ۷۰ شمسی اجرایی گردید و خطاهای محاسباتی مهندسی شده (در لوای اعلام نادرست نرخ باروری و عادی جلوه دادن این آتش زیر خاکستر برای امنیت و منافع ملی) توسط شبکه مذکور موجب گردید تا این روند حتی تا اواخر دهه ۸۰ نیز تداوم یابد و سیاست کاهش جمعیت به عنوان دسیسه خاموش غرب علیه حاکمیت ایران تا حدود دوه دهه تداوم یابد.

نظردهی بیش از ۶۰ درصدی جامعه آماری بر تاثیرگذاری زیاد و خیلی زیاد جوانی جمعیت و نیروی انسانی کارآمد منبعث از آن در ارتقای توانمندی صنایع دفاعی و پشتیبانی نظامی، افزایش محسوس توان رزمی نیروهای ۴ گانه آجا و اعمال مدیریت مطلوب و کارآمد و بهره جستن از روش‌های نوین، همگی گواه و اسنادی گویا در تثبیت و تایید فرضیه پژوهش مبنی بر تاثیر روند تحولات جمعیت در کشور ایران طی نیم قرن گذشته و تاثیر برخورداری از جمعیت و نیروی انسانی جوان، پویا، با انگیزه و مهارت محور، در ارتقای توان نظامی و دفاعی و افزایش توان بازدارندگی کشور در مقابل تهدیدات پیش‌رو است و ارقام تحصیل شده از فعالیت میدانی و نظرسنجی انجام شده نیز به سمت اثبات فرضیه تحقیق سوق یافته و جمعیت و البته جمعیت جوان و طراوات و توانمند، را به عنوان مولفه اساسی و اصلی در پیشبرد وظایف و ماموریت‌های مختلف

تعریف شده در بخش‌های گوناگون صنایع دفاعی و یگان‌های نظامی، رزمی و عملیاتی، معرفی نموده است.

منابع

- ترکاشوند مرادآبادی، محمد، فریده شمس قهفرخی و لیلا زندی ناوگران. (۱۴۰۲). تغییرات جمعیتی ایران و پیامدهای امنیتی آن در آینده دوفصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی-اقتصادی، سال اول شماره ۱.
- تقوی، نعمت اله. (۱۳۸۸). مبانی جمعیت شناسی، تهران، نشر آیدین.
- جعفری نیا، عباس؛ اخباری، محمد و مرادیان، محسن. (۱۳۹۸). تحلیل شاخصهای قدرت نظامی واحدهای سیاسی- جغرافیایی در عرصه نظام بین الملل، فصلنامه علمی- پژوهشی نگرش نو در جغرافیای انسانی، سال ۱۱ شماره ۳.
- حاجی باباعلی، رضا، هوشمندیار، نادر، عباسی کلیمانی، عاطفه، طاهری، ابوالقاسم. (۱۳۹۹). تحولات سیاستگذاری جمعیت در ایران بعد از انقلاب، فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، دوره ۶، شماره ۴.
- حقدوست، علی اکبر و دیگران. (۱۳۹۳). تحلیل سیاست های کلی جمعیت ابلاغی مقام معظم رهبری، پژوهشکده آینده پژوهشی در سلامتی، شماره مهرماه.
- خرمشاد، محمدباقر و طراحزادگان، فرخ. (۱۳۹۸). راهبردهای جمعیتی تحکیم اقتدار و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه امنیت ملی، سال ۹، شماره ۲ تابستان.
- داود منظور، مرضیه بهالو هوره. (۱۳۹۴). تحلیل اثر تحولات جمعیتی بر بازار کار ایران: رویکرد تعادل عمومی محاسبه پذیر، فصلنامه تحقیقات مدل سازی اقتصادی شماره ۲۱، دوره ۶.
- زارعی، بهادر. (۱۳۹۴). بنیادهای نظری جغرافیای سیاسی با تأکید بر اسلام و ایران، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- زرقانی، هادی. (۱۳۸۸). مقدمه ای بر قدرت ملی، مبانی، کارکردها، محاسبه و سنجش، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- سبکتکین ریزی، قربانعلی. (۱۳۸۶). درآمدی بر جامعه شناسی جمعیت. تهران: چاپ نقشینه پیمان.
- ستایش منش، مهدی. (۱۴۰۱). بررسی و شناسایی سرچشمه های قدرت ملی، فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۶ شماره ۱.
- سمیعی نسب، مصطفی و مرتضی ترابی. (۱۳۸۹). شاخص ها و سیاست های جمعیتی در ایران، فصلنامه برداشت دوم، سال ۷ شماره ۱۱.
- سوختانلو، زهرا و رحمت آبادی، اعظم. (۱۳۸۹). «تحدید نسل شیعه، تهدید جامعه ایران (علل کاهش جمعیت و پیامدهای آن)»؛ معرفت؛ سال بیست و دوم، شماره ۱۸۹، شهریور ص ۴۵-۵۸.
- سیف زاده، سید حسین. (۱۳۶۸). نظریه های مختلف در روابط بین الملل، تهران: نشر قومس.
- شفیعی سروسستانی، ابراهیم. (۱۳۹۲). بایسته های تغییر سیاست جمعیتی با تأکید بر نقش رسانه ملی، فصلنامه معرفت سال بیست و دوم شهریور ۱۳۹۲ شماره ۱۸۹ «ویژه تغییرات جمعیتی».
- عظیم زاده اردبیلی، فائزه و زهرا جلالی. (۱۳۹۷). آسیب شناسی سیاست کنترل مولید و قانون تنظیم خانواده،

- فصلنامه فقه و حقوق خانواده (ندای صادق) سال ۲۳ بهار و تابستان، شماره ۶۸.
- علیثی، محمدولی. (۱۳۹۴). نقش جمعیت و سیاستهای جمعیتی در استحکام ساخت درونی قدرت نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه آفاق امنیت، سال ۸، شماره ۲۸.
- قاسمی، صالح (۱۳۹۹). وضعیت تحولات جمعیت در جمهوری اسلامی ایران، متن ره توشه توشه ماه مبارک رمضان.
- فتحی، الهام (۱۳۹۹). نگاهی به گذشته، حال و آینده جمعیت ایران، پژوهش انجام شده توسط پژوهشگاه آمار ایران.
- فروتن، یعقوب. (۱۳۹۵). جمعیت‌شناسی سیاسی: نقش تغییرات جمعیتی در سیاست ملی و امنیت بین‌المللی، تهران: مؤسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور.
- فولادی، محمد. (۱۳۹۰). «تأملی در سیاست کنترل جمعیت، آثار و پیامدهای آن»؛ معرفت فرهنگی اجتماعی؛ شماره دوم.
- کلاتری، فتح‌الله و کاظم سام‌دلیری. (۱۳۹۸). جمعیت و قدرت ملی، تهران: پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- کلاهی، علی‌اصغر. (۱۳۹۸). سیاست جمعیتی ج.ا.ایران، مرحله خردورزی، فصلنامه سلامت اجتماعی، دور ۶ شماره ۲.
- نبوی، سید عباس. (۱۳۸۸). فلسفه قدرت، چاپ چهارم، تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سمت
- واثق، محمود؛ رضایی، داوود؛ چناری، سمیرا. (۱۳۹۶). تأثیر اقلیت‌های فضایی بر قدرت ملی، پژوهشهای جغرافیای انسانی، دوره ۴۹، شماره ۳.
- یزدانپناه، کیومرث و سیدیحیی صفوی، زهرا پیشگاهی‌فرد، محمدباقر قالیباف، یاسر شامانی. (۱۳۹۷). محاسبه قدرت نظامی با استفاده از فرمول‌های قدرت ملی کشورها، مجله سیاست دفاعی سال ۲۶ شماره ۱۰۲.
- علیپور، محمدحسین و شراهی، امیرحسین. (۱۴۰۲). تحلیل تجربیات مؤسسات مردم‌نهاد آمریکا در مواجهه با انحرافات جنسی، نشریه علمی جمعیت و پیشرفت، سال اول شماره اول.
- Hafeznia, Mohammad Reza; Valigholizadeh, Ali; AhmadiPour, Zahra. (۲۰۰۹). "Investigating and Analyzing the Role of Population in Iran's Geopolitical Weight." *Modarres Human Sciences Journal*, Vol. ۱۳, No. ۱, pp. ۲۹۱-۱۶۳. (in Persian)
- Mirheydar, Dara. (۲۰۰۲). *Fundamentals of Political Geography*. Tehran: SAMT. (in Persian)
- Mirzaei, M. (۲۰۰۵). *Ten Articles*, Tehran, Ministry of Science, Research and Technology, Center for Population Studies and Research in Asia and the Pacific. (in Persian)
- Mojtahedzadeh, Pirouz. (۲۰۰۲). *Political Geography and Geopolitics*. Tehran: SAMT. (in Persian)
- Pollard, A. H., Yousef, F., & Pollard, J. N. (۱۹۹۲). *Methods of Population Analysis*. (Translated by H. Agha and others). Shiraz: Shiraz University Press. (in Persian)
- Zarghani, Hadi. (۲۰۱۲). "Measuring and Ranking the National Power of Countries in the Islamic World." *Geopolitics Quarterly*, Vol. ۱, No. ۲, pp. ۱-۲۶. (in Persian)
- <http://farsi.khamenei.ir>
- <http://www.iribnews.ir/fa/news>
- <https://snn.ir/fa/news/۳۲۱۰۲۲>
- <https://www.mashreghnews.ir/news/۲۲۲۱۳۱>

